

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ВИПРАВЛЕННІ І РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Шкута О. О.

Реформування кримінально-виконавчої системи України та зміни у кримінально-виконавчому законодавстві відповідно до міжнародних стандартів поводження із засудженими поставили перед Україною завдання створити таку систему виконання і відбування кримінальних покарань засудженими до позбавлення волі, яка б могла визначити пріоритетні умови та засоби для їх виправлення і ресоціалізації.

Особливе місце в процесі виправлення і ресоціалізації засуджених у місцях несвободи України сьогодні займає участь громадськості, що забезпечує реалізацію не тільки створення належних умов відбування засудженими покарання, а й дотримання прав і свобод людини, сприяння засудженим у соціальній їх адаптації після звільнення, проведенні виховних заходів та запобігання вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень.

Ключові слова: виправлення засуджених, ресоціалізація засуджених, засоби виправлення і ресоціалізації засуджених, громадський вплив, громадський контроль, позбавлення волі.

Shkuta O. O. Participation of the public in the correction and resocialization of those sentenced to imprisonment

The reform of the penal system of Ukraine and changes in penal legislation in accordance with international standards for the treatment of prisoners have set Ukraine the task of creating a system of execution and serving of criminal sentences by prisoners sentenced to imprisonment that could identify priority conditions and means for their correction and re-socialization.

Today, a special place in the process of correction and re-socialization of convicts in penitentiaries in Ukraine is occupied by public participation, which ensures not only the creation of appropriate conditions for convicts to serve their sentences, but also the observance of human rights and freedoms, assistance to convicts in their social adaptation after release, educational measures and prevention of new criminal offenses by convicts.

Key words: correction of convicts, resocialization of convicts, means of correction and resocialization of convicts, public influence, public control, imprisonment.

Постановка проблеми. Реформування кримінально-виконавчої системи України та зміни

у кримінально-виконавчому законодавстві відповідно до міжнародних стандартів поводження із засудженими поставили перед Україною завдання створити таку систему виконання і відбування кримінальних покарань засудженими до позбавлення волі, яка б могла визначити пріоритетні умови та засоби для їх виправлення і ресоціалізації.

Особливе місце в процесі виправлення і ресоціалізації засуджених у місцях несвободи України сьогодні займає участь громадськості, що забезпечує реалізацію не тільки створення належних умов відбування засудженими покарання, а й дотримання прав і свобод людини, сприяння засудженим у соціальній їх адаптації після звільнення, проведенні виховних заходів та запобігання вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невід'ємний внесок у дослідження участі громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених зробили такі вітчизняні вчені, як: В.А. Бадира, О.М. Бандурка, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, М.Я. Гуцуляк, О.М. Джужа, Т.А. Денисова, А.В. Кирилюк, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, С.Я. Фаренюк, Царюк, О.О. Шкута, М.М., Яцишин І.С. Яковець та ін.

Метою статті є вивчення участі громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі.

Основний зміст. Основоположними нормативно-правовими актами спрямованими на забезпечення прав і свобод людини взагалі і засуджених зокрема являються Європейська конвенція з прав людини та протоколи до неї, конвенції ООН та Ради Європи проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими ООН (1955) та Європейські пенітенціарні правила (2006).

Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими, прийняті на першому Конгресі Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 30 серпня 1955 року, прямо вказують на необхідність залучення громадськості до виховання засуджених.

Статтею 62 Конституції України засудженому надано можливість користуватися всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

В кримінально-виконавчому законодавстві України участь громадськості у забезпеченні реалізації прав засуджених, являється не лише одним із найвищих проявів демократії, а й складає першооснову їх виправлення і ресоціалізації. Будучи закріпленим, у ст. 6 КВК України, як один із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, інститут участі громадськості в процесі виправлення і ресоціалізації засуджених у вітчизняному кримінально-виконавчому законодавстві отримав своє законодавче вираження у виді громадського впливу, у зв'язку з чим об'єднання громадян та медіа, релігійні та благодійні організації, окремі особи в порядку, встановленому КВК і законами України, отримали право як надавати допомогу органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи (ч.1. ст. 25 КВК України) з ними, так і здійснювати громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах (ч. 1. ст. 25 КВК України) [1, с. 124].

Впровадження в кримінально-виконавче законодавство України громадського впливу стало новітнім етапом у розгортанні гуманітарної парадигми кримінально-виконавчої політики держави у сфері виконання і відбування кримінальних покарань. Систему громадського впливу, як одного з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, складають дві основні форми: громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань та громадський вплив на засуджених осіб які відбувають покарання [2, с. 309].

Громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах здійснюють спостережні комісії, які діють на підставі КВК України та Положення «Про спостережні комісії» затвердженого Постановою КМ України від

1 квітня 2004 р. № 429, а у виховних колоніях - піклувальними радами. У випадках, встановлених КВК України та законами України, громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань можуть здійснювати громадські об'єднання [3].

За справедливим твердженням І.С. Яковець сьогодні єдиною структурою, на яку покладається здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань є спостережні комісії. Інші громадські утворення - об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації, окремі особи - можуть брати участь лише в наданні допомоги органам і установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні з ними соціально-виховної роботи [4, с. 167].

В порядку визначеному п. 3 Положенням, основними завданнями спостережних комісій є:

організація та здійснення громадського контролю за дотриманням прав, основоположних свобод та інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань в установах виконання покарань та проведення регулярних відвідувань установ виконання покарань з метою здійснення контролю;

- проведення перевірок стану дотримання прав, основоположних свобод та інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань в установах виконання покарань. На період воєнного стану спостережною комісією може бути прийняте рішення про припинення відвідувань установ виконання покарань;

- надання допомоги у соціальній адаптації особам, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільненим від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом;

- сприяння суб'єктам соціального патронажу у здійсненні комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на соціальну адаптацію звільнених осіб, та органам пробації у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на корекцію у суб'єктів пробації соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін їх особистості;

- сприяння органам і установам виконання покарань у створенні належних умов для тримання засуджених, їх матеріально-побутовому та медико-санітарному забезпеченню, здійсненню оздоровчо-профілактичних заходів, під-

готовці засуджених до звільнення, залученню до такої діяльності громадських та благодійних організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян;

- за потреби, у тому числі за зверненням адміністрації установи виконання покарань або уповноваженого органу з питань пробації, - участь у підготовці засуджених до звільнення, а також сприяння у визначенні місця проживання;

- інші завдання у сфері організації та здійсненні громадського контролю за дотриманням прав, основоположних свобод та інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань в установах виконання покарань, наданні допомоги у соціальній адаптації звільненим особам відповідно до Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк».

Спостережні комісії, що утворюються обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, також надають методичну допомогу спостережним комісіям, що утворені районними держадміністраціями, контролюють їх діяльність, узагальнюють та поширюють досвід їх роботи, розробляють та затверджують форму звітності спостережних комісій [5].

На відміну від громадського контролю, громадський вплив здійснюється через залучення до участі у процесі виправлення і ресоціалізації засуджених широкого кола суб'єктів. В основному це громадяни, представники релігійних чи благодійних організацій, представники місцевої громади, які здійснюють свій вплив на засуджених шляхом надання різного роду матеріальної, моральної, духовної допомоги.

Незважаючи на різноманітність форм участі громадськості в процесі виконання/відбування кримінальних покарань, на жаль, доводиться констатувати, що сьогодні вплив громадських організацій на реалізацію кримінально-виконавчої політики є незначним.

До основних причин низького рівня участі громадськості у формуванні та реалізації кримінально-виконавчої політики України за слушним твердженням В.В. Кондратишиної слід віднести:

- незважаючи на щорічне збільшення кількості зареєстрованих громадських організацій, як у суспільстві, так і у сфері виконання кримінальних покарань відсутня чітка структуризація громадських інститутів, їх соціальна спрямованість на вирішення наявних проблем, завдань тощо;

- імперативний метод регулювання кримінально-виконавчих відносин, що є пріоритетним між персоналом органів і установ виконання покарань та засудженими, безпідставно розповсюджений у відносинах перших і громадських організацій як на практиці, так і на законодавчому рівні;

- порушуючи принцип верховенства права, закріплений у ст. 8 Конституції України, нормативно-правові акти Державної кримінально-виконавчої служби України безпідставно звужують права громадських формувань на участь у передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань, зводячи її в основному до надання допомоги засудженим у питаннях продовольчого, комунально-побутового й подібного характеру;

- неналежна власна правова база, що регулює відносини між органами й установами виконання покарань і громадськими інституціями (відсутність договорів, угод, спільних програм, концепцій тощо) [6, с. 190].

На підставі проведеного нами дослідження встановлено, що здійснення громадського впливу у кримінально-виконавчих установах закритого типу має свої особливості, обумовлені режимом тримання та криміногенним складом засуджених, які відбувають в них покарання. У зв'язку з існуванням в суспільстві думки про особливу небезпечність категорії осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, благодійні, а особливо громадські організації, не поспішають надавати посильну допомогу, особливо у сфері моральної та матеріальної підтримки засуджених, що являється окремою причиною низького рівня участі громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених [7, с. 162-163].

На жаль роль громадськості у житті засуджених, особливо тих, які тримаються в установах з достатньо високим рівнем ізоляції від зовнішнього світу, сьогодні не має системного та ефективного характеру. Зрозуміло, що такий стан справ не зовсім відповідає принципам, проголошеним у КВК України. Засуджені об'єктивно залишаються слабшою стороною за органи й установи виконання покарань, а тому громадськість повинна йти назустріч засудженим, а не навпаки [8, с. 146].

Висновки. На підставі викладеного можемо констатувати, що сьогодні Державна кримінально-виконавча служба України, будучи органом держави і провідником єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних

покарань, наділяється відповідними владними повноваженнями і здійснює передбачені законом правозастосовчі та правоохоронні функції. Разом із тим, реалізуючи свої владні повноваження в сфері виконання кримінальних покарань, органи й установи ДКВС України повинні вживати вичерпних заходів для забезпечення законності та дотримання прав і свобод людини та громадянина, які проголошені основними принципами діяльності ДКВС України.

Ми переконані, що діяльність громадських організацій сьогодні потребує переосмислення їх напрямків і методів роботи із зазначеною категорією осіб. По-перше, громадськість повинна не тільки здійснювати моніторинг дотримання прав засуджених, а й виявляти слабкі місця в організації виконання покарань, сприяти усунуванню недоліків і надавати методичну, фінансову та іншу підтримку. По-друге, часто зауваження, які іноді робляться громадськістю, адміністрація конкретної установи виконання покарань не в змозі усунути самостійно. Тому варто не тільки співробітничати з установою, а й проводити комплексну політику на рівні державних інституцій.

Література

1. Шкута О.О. Громадський контроль, як складова громадського впливу в системі основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених *Юридичний бюллетень*. 2022. № 27. С. 121-126.
2. Шкута О.О. Громадський контроль як засіб виправлення і ресоціалізації засуджених. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць*. - 2011. - № 1 (52). - С. 307-312.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 11.07.2003 № 1129-IV Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

4. Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.

5. Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 01.04.2004 № 429 Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF#n11>

6. Кондратишина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009, 275 с.

7. Шкута О.О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Шкута Олег Олегович ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. - Д., 2011. - 237 арк.

8. Богатирьов І.Г., Василяка Д.К., Шкута О.О. Теорія і практика виправлення та ресоціалізації засуджених, які відбувають покарання в колоніях середнього рівня безпеки : навчальний посібник. Київ : Дакор, 2014. 176 с.

Шкута О. О.,

orcid.org/0000-0003-0395-5710

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри професійних

та спеціальних дисциплін

Херсонського факультету

Одеського державного університету

внутрішніх справ